

Esan nuen, eta gogoraraztera nator, gai hau komunikabi-deetan erabiltzeko moduak arrisku handia dakarrela: zahar-rak gizartearen problema guztien errudun bihurtzea, alegia. Donostian, lehendabiziko neurri bezala, kendu egin diete edo kentzekotan dira, autobusean libre ibiltzeko zuten txartela, eta Santanderren, hor alboan, gutunak jasotzen hasi dira, zeintzuetan esaten zaien, hiriko sulabe batean ager daitezela, beren mundualdiari amaiera emateko.

Natalismoaren alderdikoek berriz doi disimulatzen dakite beren haur-kanta goxoen letrarekin, arrazakeria eta sexismoa-ren musika zakarra. Astirik ez gaur, gai honetaz iharduteko. Ea hurrengoan hemendik ekiten diodan hariari, Zuzendariari gaiaz kanpo jotzea dela ez baderitzaio behintzat.

Bi. Ez nuen uste ene profezia hain zehazki beteko zenik. Bilboko jaiak, ohi denez, Donostiakoak baino alaiago eta herri-koiagoak. Kulturgintzan *art-déco* dekadentearen gainditze eta suntsitze absolutuena suposatu omen zuten. Ahitu dira jaiak, biba jaiak.0

## ARTEA

---

JESUS GIL MASSA

### FALTSIFIKAZIO BIKAINA

Altamirakoak salbu, historiaurreko dekorazioz hornitutako haitzulo batek Zubialdekoak adinako esamesak sortaraztea ez da behin ere gertatu. Pinturen kalitateak hori merezi zuen, eta faltsuak gertatu izanak, are gehiago. Hortan amaitu da, azkenik, etekin ekonomikoa lortu nahian iruzur lotsagarriaren eta gusto txarreko bromaren artean kokatzen den auzia, buru galdu batzuek amarruaz baliaturik zientzia gainditzeko duten irrika aitortezina ez aipatzeagatik. Baina, aintzinako ipuin tra-dizionalen bukaerak edo amerikar komiki berriagoen heroiek esan ohi dutenez, ontasuna (egia) beti irteten da garaile.

Multzo honen inguruan izandako publizitate, espekulazio eta polemikaren ostean adituek burutu duten azterketa sakonak

ez du zalantza izpirik utzi: oraintsuko pinturak dira, oso oraintsukoak gainera. Ezin zaio Arabako Diputazioari tontoarena egin duela leporatu, oposizioko politikariren batek hala adierazi duen arren, eta are gutxiago, haitzuloko dekorazioaren azterketaz arduratu den taldeari ere. Arabako Foru-Diputazioak eskuetan zeuzkan baliabide guztiak jarri ditu pinturen analisirako, eta hauen benetakotasuna frogatu izan balitz, probintziako kultur ondarea guztiz aberastuko zela dudarik ez da. Ignazio Barandiaran, Jesus Altuna eta Jose M<sup>a</sup> Apellaniz irakasleek osaturiko taldera jo du, horretarako, Diputazioak, eta haien profesionaltasunak pinturen faltsukeria ez ezik Historiaurrearen ikerketak Euskal Herrian duen maila gorena ere agerian utzi du.

Hasieratik bertatik agertu dira puntu ilunak gai honen inguruan. Serafin Ruiz, pinturekin topo egin zuen lagunak, zazpi bat hilabete behar izan zituen, asko behar gainera, aurkikuntzaren berri emateko, Diputazioan lanpostu bat irabazi nahian edo, diotenez, baina administrazioan lanpostu bat eskuratzea oposizio bidez egiten da, eta ez egindako zerbitzuak eskertuz eta sarituz. Edozein pertsona arruntarentzat mamitsua litzatekeen sari edo ordaina jaso zuen Serafin Ruizek informazioaren truke, hamabi milioi t'erdi pezeta, alegia. Puntu ilunen artean ere, hainbat argazki manipulatu edo argazkian jasoak izan eta gero agian manipulatuak izan diren pinturak aipatu dira. Eta hor daude, bestalde, Zubialdetik gertuko harpeetan aurkitutako beste pinturak ere —esku misteriotsu batek alde batean suntsituak— Zubialdeko lan handi eta iruzurtia egin aurretiko saiotzat har daitezkeenak.

Faltsifikazioaren egilea bera izatea ez dio inork leporatzen, ez horixe, errutasuna frogatzen ez den artean denak dira legezko estatu batean errugabeak, Historiaurrearen ikerkuntzan gertatzen ez dena, bestalde: izan ere, ezer ez da egia aurkakoa frogatu arte. Irizpide horren arabera jokatu dute adituek, faltsukeria salatuko zuten frogak edonon bilatuz, ezer ez aurkitzeak autentikotasuna egiaztatuko zukeen eta. Egia da, bai, hanka sartzeak egon zirela hasiera batean (begien aurrean jarrita egiazkoak ziruditen), eta hasierako azterketan ez zirela zuzen ibili, baina adituek beren hitza esan dute azkenik, eta ez handikeriaz, analisi zentzudun batek eskaintzen duen serio-

tasun eta zehaztasunaz baizik. Eta hori, ikerketan sakondu izana, argazki soil bati begiratzean erraz egiten diren iritziak baztertuz, azpimarratzekoa da.

Gerroeta kulebroi baten antz handiagoa hartzen ari dena ez da, ordea, hemen amaitzen. Oro har hartuta, faltsifikazio bat bada ere, eta delitu bat beraz, oso litekeena da benetan zahar-rak diren aztarnen gainean manipulatu izana, eta hau horrela balitz ustezko delitu baten aurrean egongo ginateteke kultur ondasun bat erasotzeagatik; ikerketak hortxe dirau oraindik. Aurkitzaileak eskuratutako ordaina itzultzeko gestioak hasiak dira bien bitartean, baita “pastiche” handiaren egilea ere, beste zenbait kasutan gertatutakoa ikusirik dekoratuetarako imitazioetan arituz urrezkoa egin litekeena, kausitzekoak ere.

Egindako inbertsioari etekina ateratzea da orain kontua —Kulturako Diputatuak hori ukatu duen arren— eta Zubialdek erabilgarritasun didaktikoa izateko posibilitatea aztertzen ari da. Ez da ideia txarra. Faltsifikazioa, berez, oso ona da —Jean Clottes, Arte Errupestrearen Nazioarteko Elkartearen Lehendakariak, bere kontserbazioaren aldeko jarrera agertu du—, lekua ere egokia gertatzen da, eta multzoak, hogeitabete irudi, hamairu esku-inpronta, konplexutasun desberdineko hogeita hamasei zeinu eta itxura zehatzik ez duten sei orbain dituela, paleolitos-artearen garrantzitsuena jasotzen du antologia moduan. Informazio-panelak hemen, ebaketa stratigrafiko bat han eta ez beste gauza askorik inguruan, aski lirategi Historiaren museo didaktiko baten ereduak lortzeko. Baina gaztelarazko esaera zahar batek dioenez, ez al da saltsa marraskiloak baino garestiago aterako?

#### ORMAIZTEGIKO ZUBIA ZUTIK

Herrialde honek, usadioz, ez diola bere ondare historiko-artistikoari jaramonik egin esan izan da. Baina topikoa gezur-antza hartzen hasia dela dirudi. Erakundeek gero eta arreta handiagoa eskaintzen diote, inbentario eta katalogazio-lanak ugalduz doaz, eta berriztatze-lanetarako dirulaguntzak ere ugaritu egin dira (Gipuzkoako Foru-Diputazioak emandako 225 milioiak horren froga ditugu); gauza, hala ere, ez da horretara soilik

mugatzen, ondarearen kontserbazioa, denon ondarea dela ulertuta, herri-ekimena izaten hasi baita. Adibiderik garbiena Ormaiztegiko herrian dugu, 1863an eraikitako bidezubi zaharra, Eiffelen obratzat hartua izan dena, kosta lain kosta kontserbatzea erabaki baitzuen Ormaiztegik uda aurretik.

Pariseko dorrearen egile ospetsuak Ormaiztegin esku izan zuen ala ez alde batera utzita —bidezubia eraiki zuena ez zen, egia esatera, bera izan, Alejandro Lavalley injinero ez hain eza-guna baizik—, eraikuntza hau estatuko zubirik luzeena da eta puntako adibidea ere burdinezko arkitekturgintzan, Ormaiztegiko paisajerako, onerako nahiz txarrerako, iritziak denetakoak dira eta, funtsezko eratzaile bihurtu delarik.

Nolanahi dela ere, zubi zahar hau, 1937-1941 bitartean zoritxarreko desitxuraketa jasan zuena, ez da gaur erabiltzeko moduan, zaharraren parean berri bat eraikitzea eta zaharra XIX. mendeko industrializazioak Euskal Herriko paisajeari ekarri zionaren lekuko gisa uztea ezinbestekoa delarik. Badira batzuk edertasunari bakarrik eutsi nahian Ormaiztegiko zubian itsutasunaren pertsonifikazioa ikusten dutenak eta alperrikako gastutzat jotzen dutenak haren kontserbazioa; ondarea, alabaina, gure arbasoengandik jaso dugun guztia da, gure ingurunea gaur den bezala utzi arte aldarazi, gidatu edo edertu duen edozein kultur arrasto, eta zentzu honetan, Ormaiztegi ez litzateke sekula ere berbera izango bere zubirik gabe.

Ormaiztegiren kasua bitxia dugu oso; ez da gutxiengo baten edo erakunde jakin baten ekimena izan —herri guztiaren onespenez gertatu da behintzat—, eta jarraitu beharreko erudutzat hartu beharrean gaude. Ez litzateke txarra izango hil zorian dauden hainbat eta hainbat eraikuntzak —baseliza, eliza, komentu, dorretxe, jauregi, eta abarrek— bidezubi honen zoria izatea, hereditzian suertatu zaigunaren zatia baitira, eta baita gure historiaren lekuko eta gure ingurunearen eratzaileak ere. 0

## EUSKADI SEVILLAN

Erakusketa Unibertsalek tradizionalki esperimentaziorako eremu gisa balio izan dute, eta bertan herrialde desberdinetako aurrerapen teknologikoak ez ezik, ikerketa plastiko berrienak

e re eman ohi dira ezagutzera; erakusketa unibertsal bat, zentzu horretan, arkitekturaren erakus-leiho bihurtzen da, ezinbestez iraunkorra izango ez den arkitekturaren erakus-leiho. Horregatik jotzen da beharbada proiektu ausartak eta, ahal den neurrian, berrerabilgarriak egitera. Baina salbuespenak, batzuetan materialeen kalitatea iraunkorra ez delako, bestee-tan edifizioa sinbolo bihurtzen delako, eta zenbaitetan, argi eta garbi esanda, prebisorik izan ez delako, beti egoten dira. Hori gertatzen omen da Sevillako erakusketan Euskadiren ordezkari izan den kubo/ikurrinarekin.

Expo 92an izan diren pabilioi desberdinek helburu berbera zuten: nola edo hala gailentzea, joera eta estilo anitzeko justaposizio horrekiko bereiztuko lituzkeen irudia zuzen samarrean ematea. Eta irtenbideak era askotakoak izan dira; zenbait herrialdek beren arkitekturaren forma tradizionalak aukeratu dituzte nortasun-ezaugarri gisa, beste batzuk era guztietako joeratan murgildu dira proiektu abangoardiazaleak burutuz; batzuek baliabideetan mugarik jarri ez duten bitartean, beste batzuek irudimena eta ekonomia erabili dute gehienetan.

Euskadi, Luis Angoloti eta Apolinario Fernández de Sousa arkitektoen proiektuarekin hurbildu da Sevillara. Expora ailegatutakoen artean deigarrietako bat izan da proiektu hau —eta ez da gutxiagorako—, kalitate horrek bati baino gehiagori gustokoa gertatu ez zaion deitura amoltsua sevilharrek hasieratik jartzea eragin baitu. Kasu gehienetan gertatzen zen bezala, Euskadiko pabilioiak ere irudi zuzena nahi zuen eskaini, azkar, garbi eta erraz interpretatzekoa. Autoreek ikurrinean oinarritu dute, horretarako, beren proiektua, Euskadiren ezau-garriztat hartuta (ateetako tiradoreak ere ikurrinak ziren). Eraikuntzak, kubikoa oro har, esleituta zeukan bolumen ia guztia hartzen zuen, eta nabarmena egiten bazen, ez zen bere sendotasun eta tamainagatik bakarrik, baita bere kolore gorri eta biziagatik ere, multzo osoa gauez argizatzen zenean bati-pat. Helburua arreta erakartzea baldin bazen, lortu egin da. Barnealdean, eta “Amerika eta euskaldunak” izeneko erakusketa aurkeztuz, erdiko patio handia nabarmentzen zen, erakusketa enmarkatu eta jendearen joan-etorria errazten zuten bi arrapala alboetan zituelarik.

Euskal enpresa-munduarien inguruan prestatutakoak hotz uzten zuen ikuslekoa, eta 360 gradutako zine-pantaila bat izan da gauzarik erakargarriena —moda-modakoa nonbait, ikusentzunezko muntaia arranditsu hau beste zenbait pabilioitan ere errepikatzen baitzen—; “Amerika eta euskaldunak” erakusketa, bestalde, eskasa gertatzen zen kultura unibertsalaren erakus-leiho handi horretan. Hain handia den zerbaitek ez duela inoiz hain gutxi jaso esan liteke. Hori bai, Expoko jate-terrik onena bertan zegoen.

Gauzak horrela, kontua da bere eraikuntzarako baliabide ugari eta gehiago izan dituen edifizio bat, geroari begira beste erabilera batzuk emango zizkion egitura batekin eraiki dena, bota egin beharko dela Euskadiko tokiren batera ekartzeak —Irun eta Gernika omen dira eraikina jasotzeko interesatue-  
nak— diru-p rebisio guztiak gaintitzen dituelako, 400 milioi pezeta inguru, hain zuzen.

Euskaratzailea:

JUAN MARI BECERRA

## ZIENTZIA

INAKI IRAZABALBEITIA

BI URTE ETA GERO HAU!

Euskal Herriko Unibertsitatearen eta irakasle asoziatuen arteko gatazka ez dakit duela bi, hiru edo lau urte hasi zen. Ez zaio asko axola dena den. Gatazka zein zulotan dagoen da egiatan garrantzitsua. Arazoaren bilakabidea kanpotik jarraitu dut eta ez dut neure burua busti nahi izan UEUn nituen ardurak apuko, nahiz eta gatazkan murgildutako batzuekin erlazio estua dudan.

Gatazka denboran zehar luzatu eta garrastu ahala, egoe-rarekiko nere egonezina areagotuz joan da. Bi aldeen jarrerak itxiz, gogortuz joan dira eta maiz, bi parteetan (EHUren zuzendaritzan zati nahikoa handiagoan hala ere) akordiora iritsi ez